

Н.І. Кришеник, асистент, Львівський національний аграрний університет

У статті проаналізовано проблеми розвитку сільських територій. Розроблено методику комплексного функціонального підходу до визначення напрямів розвитку сільських територій на прикладі передгірської природно-економічної зони Закарпатської області на основі економіко-математичної моделі.

Ключові слова: землекористування, сільські території, напрям розвитку, критерії.

Постановка проблеми. Розвиток земель сільських територій великою мірою залежить від того, наскільки правильно організовано система управління ними. Це в свою чергу потребує впровадження соціально-економічних та еколого-безпечних стандартів та нормативів функціонування нової структури сільського землекористування.

За таких умов необхідно вишукувати відповідні механізми формування еколого-безпечного землекористування, поліпшення родючості ґрунтів та охорони земельних ресурсів. Розв'язати вказані завдання можна на основі системного аналізу розвитку сільських територій та їх землекористувань. Це дасть змогу врахувати конкретні регіональні особливості у використанні та охороні земельних ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам вивчення землекористувань сільських територій, в плані їхнього раціонального використання й охорони присвячено праці таких науковців як Д. Бабміндри, І. Бистрякова, С. Булигіна, Д. Добряка, О. Дороша, А. Мартина, Г. Лоїка, Л. Новаковського, С. Осипчука, П. Руснака, А. Третьяка, М. Ступеня, М. Хвесика, В. Трегобчука, М. Федоровата інших. Проте в них ще не в повній мірі охоплено особливості землекористування, зокрема напрями розвитку сільських територій. Надзвичайно велика різноманітність форм господарювання, диференціація природних умов і ресурсів, відмінності в розвитку окремих адміністративних районів, а також зміни в екологічній ситуації вимагають детального дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є розроблення методики комплексного функціонального підходу до визначення напрямів розвитку землекористування сільських територій на основі економіко-математичного моделювання.

Виклад основного матеріалу. Характерною ознакою минулого століття було забезпечення економічного і технологічного розвитку. Вважалося, що це автоматично приведе до добробуту і значного підвищення рівня життя людей. Ці обставини спонукали прогресивну міжнародну громадськість та недержавні міжнародні організації, такі як Римський клуб, Міжнародний інститут прикладного системного аналізу (NASA, Люксембург, Австрія), Міжнародну федерацію інститутів перспективних досліджень та інші започаткувати новий підхід до подолання зазначених глобальних проблем, який отримав назву - **Вісник Сумського національного аграрного університету**

концепція сталого розвитку (sustainable development). Суть його полягає в обов'язковій узгодженості економічного, екологічного та людського розвитку таким чином, щоб від покоління до покоління не зменшувалися якість і безпека життя людей, не погіршувався стан довкілля й відбувався соціальний прогрес, який визнає потреби кожної людини [1, с. 111-112].

До важливих проблем, які впливають на розвиток сільських територій належать: низька ефективність аграрної політики, дефіцит коштів у бюджеті країни на соціальні витрати, повільне становлення сільського самоврядування, віддаленість селян від ринків збуту сільськогосподарської продукції, обмеженість доступу до матеріально-технічних, фінансових та інформаційних ресурсів. Усе це вимагає значного посилення державного впливу на сільські території. Аграрний сектор сільських територій не лише виробляє сільськогосподарську продукцію, а й забезпечує відтворення суспільно необхідних цінностей, підтримує життєздатність сільської місцевості, сприяє збереженню агробіологічної різноманітності та культурної спадщини [5]. В умовах глобалізації важливим аспектом для вирішення ряду проблем, що пригальмовують розвиток сільських територій є розробка методики визначення напрямів їх розвитку.

Відповідно до природних умов Закарпатська область вирізняється з-поміж інших своїми регіональними особливостями. Зокрема, вона поділена на три природно-економічні зони: гірську, передгірську та низинну. Варто зазначити, що визначення напрямів розвитку сільських територій для кожної зони буде різнитися, так як, наприклад, у гірській місцевості землеробство не має істотної перспективи розвитку, натомість тваринництво – у низинній зоні.

Насамперед, визначимо перелік основних напрямів розвитку сільських територій, які ми будемо оцінювати:

- 1) Розвиток землекористування малих підприємств;
- 2) Розвиток землекористування сільського туризму (зелений туризм);
- 3) Розвиток землекористування етнічних місцевих промислів (бджільництво, квітникарство, лозоплетіння тощо);
- 4) Розвиток землекористування землеробського агровиробництва;
- 5) Розвиток землекористування тваринницького агровиробництва.

Дані стратегії визначені з врахуванням основних показників використання земель на території області. Варто зазначити, що для кожного ландшафтного регіону пріоритетність окремої стратегії буде різнитися.

Визначаємо критерії, за якими будуть оцінюватися стратегії розвитку.

1) Дохідність, яка характеризує напрям використання земельних ресурсів регіону.

2) Природно-ресурсна база: земельні, лісові, водні, мінеральні ресурси, а також людський потенціал.

Вирішальну роль у розвитку сільських територій відіграє їх ресурсний потенціал. Ресурсний потенціал виступає джерелом та засобом розвитку сільських територій, який може бути задіяним в процесі їх функціонування. Зміст потенціалу становлять три основні складові – соціальну, технологічну і природну. Соціальна – характеризує специфічні відносини, які знаходять своє відображення у процесах, що забезпечують життєдіяльність сільського населення. Технологічна – відображає ступінь залучення у виробництво матеріально-технічних й нематеріальних ресурсів. Природна – визначається наявними природними ресурсами та сприятливими для ведення сільськогосподарського виробництва кліматичними умовами. Універсальним природ-

ним ресурсом є земельні ресурси, які за чинним законодавством визначаються як сукупний природний ресурс поверхні суші – просторовий базис розселення і господарської діяльності, основний засіб виробництва в сільському та лісовому господарстві [2].

3) Інвестиції в розвиток галузі.

В умовах регіональної розчленованості методика визначення пріоритетного напрямку розвитку сільських територій розроблена на прикладі передгірської природно-економічної зони області, яка поєднує в собі риси як рівнинного, так і гірського.

Визначення основних напрямів та критеріїв розвитку сільських територій проведено на основі експертних оцінок шляхом опитування групи експертів, до складу якої входили представники Державного агентства земельних ресурсів всіх трьох природно-економічних зон області, органів місцевого самоврядування та фахівців окремих галузей. В основу визначення даних показників покладено методичний підхід оцінки управління землями – LGAF, який використовують фахівці Світового банку [4]. Експерти оцінюють критерії за показниками пріоритетності: найбільш важливий – 71-100%, важливий – 41-70%, вагомий – до 40%. В таблиці 1 наведено середньозважене значення бальної оцінки за згаданим методичним підходом.

Таблиця 1

Порівняльні експертні оцінки критеріїв напрямів розвитку сільських територій*

Критерій	Оцінка
Інвестиції у розвиток галузі	10
Дохідність	25
Природно-ресурсна база	15

*Джерело: розраховано автором

З даних таблиці приходимо до висновку, що група експертів оцінює дохідність як пріоритетний критерій розвитку сільських територій.

На основі індивідуальних експертних оцінок у таблиці 1 проводимо ранжування чинників, що впливають на вибір напрямку розвитку сільських територій. Найбільш важливим критеріям (чинникам) необхідно надати найбільшу вагу, найбільшу порівняльну оцінку. Для ранжування чинників за

важливістю доцільне залучення і ретельний аналіз всієї інформації про об'єкт дослідження - про досліджувану територію, її природні, просторові, соціальні та економіко-господарські характеристики й особливості.

За експертними оцінками проводиться парне порівняння чинників у формі матриці. На основі експертних критеріїв складаємо порівняльну матрицю критеріїв (табл. 2).

Таблиця 2

Порівняльна матриця критеріїв напрямів розвитку сільських територій *

	Інвестиції у розвиток галузі	Дохідність	Природно-ресурсна база	Σ
Інвестиції у розвиток галузі	1	10/25	10/15	2,067
Дохідність	25/10	1	25/15	5,167
Природно-ресурсна база	15/10	15/25	1	3,100
Σ	5,000	2,000	3,333	10,333

*Джерело: розраховано автором.

$$\sum a_i = \sum a_j = 10,333 \quad (1)$$

Розрахунки проводимо за програмою MathCAD. Визначаємо власні числа матриці (2), застосовуючи відповідну матричну функцію *eigenvals*.

$$\text{eigenvals} \left(\begin{pmatrix} 1 & \frac{10}{25} & \frac{10}{15} \\ \frac{25}{10} & 1 & \frac{25}{15} \\ \frac{15}{10} & \frac{15}{25} & 1 \end{pmatrix} \right) = \begin{pmatrix} 0 \\ 3 \\ 0 \end{pmatrix} \quad (2)$$

Аналіз значень власних чисел матриці пока-

зує, що максимальне власне число матриці $Z_{\max} = 3$, тобто співпадає з розміром матриці $m = n = 3$, де m – кількість рядків; n – кількість стовпчиків.

Розглянемо експертні оцінки щодо окремих критеріїв розвитку сільських територій (табл. 3).

Розрахунки проводимо за допомогою програми MathCAD. В результаті отримуємо інтегровані оцінки варіантів. Вони сукупно оцінюють стратегії розвитку за всіма критеріями.

В результаті одержуємо:

$$W_1 = 0,491;$$

$$W_2 = 0,687;$$

$$W_3 = 0,344;$$

$$W_4 = 0,750;$$

$$W_5 = 0,727;$$

Таблиця 3

Експертні оцінки щодо критеріїв напрямів розвитку сільських територій*

Напрями розвитку/ Оцінки критеріїв	Оцінка, щодо інвестування	Оцінка, щодо дохідності	Оцінка, щодо природно-ресурсного забезпечення
Розвиток землекористування малих підприємств	8	20	7
Розвиток землекористування сільського туризму	20	10	18
Розвиток землекористування етнічних місцевих промислів	5	8	12
Розвиток землекористування землеробського агровиробництва	14	18	22
Розвиток землекористування тваринницького агровиробництва	15	17	20

*Джерело: розраховано автором.

Отже, внаслідок цього дослідження ми дійшли найважливішого висновку, що пріоритетними напрямом розвитку сільських територій передгірської природно-економічної зони Закарпаття є розвиток землекористування землеробського агровиробництва ($W_4 = 0,750$) та тваринницького агровиробництва ($W_4 = 0,727$), тобто комплексне агровиробництво на основі створення фермерських господарств.

Вподальшому доцільно провести типізацію зони на підзони і по даній методиці давати більш детальну характеристику стратегіям розвитку сільських територій регіону.

В сучасних умовах розвитку українського суспільства фермерське господарство може стати ефективним і конкурентоздатним на ринку лише за умови наявності відповідного земельного і матеріально-ресурсного потенціалу, достатньо високого інтелектуального потенціалу його керівника, який володіє необхідними знаннями в галузях агрономії, зоотехнії і аграрної економіки, експлуатації техніки, організації праці і виробництва.

Крім того, важливе значення мають наявність соціальної інфраструктури, соціальні умови життя селянина, його житло, ментальність, прагнення і здатність до продуктивної праці. Нові умови ринкового господарювання, утвердження різноукладності на селі вимагають нових підходів до оцінки сучасного стану фермерства окреслення перспектив його розвитку. Потребують невідкладної уваги з боку владних і управлінських структур завдання переорієнтації фермерських господарств на потреби споживача, розширення товарності господарюючих суб'єктів, формування здорового конкурентного середовища в аграрному виробництві. Особливої значимості набуває вирішення питань поглиблення спеціалізації господарств, їх оптимальних розмірів, організації

ринків збуту і переробки виробленої продукції, доведення її до споживача, розвитку інтеграційних зв'язків, забезпечення раціонального використання ресурсів праці і капіталу у фермерських господарствах з врахуванням подальших перспектив розвитку сільських територій [3].

Висновки. Для подальшого нарощення обсягів сільськогосподарського виробництва і зростання його ефективності в фермерських господарствах Закарпатської області вбачається за необхідне:

✓ збільшити площі земель у власності та користуванні, довести розміри цих господарств до оптимальних переважно за рахунок оренди земельних паїв;

✓ нарощувати обсяги державної підтримки фермерів через Український державний фонд підтримки фермерських господарств;

✓ надати можливість фермерам включати землі в економічний оборот для одержання довгострокових кредитів;

✓ забезпечити фермерам доступ до короткострокових кредитів із компенсацією частини відсотків за їх користування за рахунок бюджету;

✓ надати фермерам реальну можливість брати участь у цільових державних і регіональних програмах та створити умови для участі в зарубіжних інвестиційних проектах.

Наукові дослідження свідчать, що подальший розвиток неможливий без вирішення проблем покращення матеріально-технічного забезпечення та агросервісного обслуговування фермерських господарств. Доцільним є створення фермерських кооперативів з спільного використання технічних засобів. Реалізація потреб фермерів у використанні техніки можлива двома етапами: перший – це створення товариства на основі нотаріально засвідченого договору без

статусу юридичної особи, коли певна частка технічних засобів є спільною власністю, а при потребі може залучатися наймана робоча сила, другий – використання спільно придбаних технічних засобів, найманої робочої сили, створення юридичної особи, з обов'язковою

організацією сервісного обслуговування фермерських господарств. Останній задум можна втілити лише за умов виділення і освоєння відповідних грошово-кредитних державних коштів або кредитів комерційних банків.

Список використаної літератури:

1. Белей С.І. До проблеми розвитку сільських територій / С.І. Белей. – Всеукраїнський науково-виробничий журнал : Сталый розвиток економіки : регіональна економіка . – 2010 . – С. 111-115.
2. Закон України від 19 червня 2003 р. №962- IV «Про охорону земель»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=962-15>
3. Лендел М.А., Готько Н.М. Вплив структурних змін і нових форм господарювання в АПК регіону на використання соціальних ресурсів села / М. А. Лендел, Н. М. Готько. – Вісник Прикарпатського університету : економіка. – 2008. – № 6.
4. Проект агентства США з міжнародного розвитку USAID «Агроінвест». «Модуль оцінки управління», Київ, 2012.
5. Радомський С.С. Управління земельними ресурсами. Том 6. Сталый розвиток сільських територій / С. С. Радомський, В. В. Тимошевський, А.С. Попов, М.Г.Ступень, Л.В. Ткачук, Н.Є. Стойко, А.М. Шворах. – TEMPUS IV. Донецьк : УНИТЕХ, 2012. – 416с.

В статті проаналізовані проблеми розвитку сільських територій. Розроблена методика комплексного функціонального підходу к определению напрямлений развития сільських територій на примере предгорной природно-економічної зони Закарпатської області на основе економіко-математическої моделі.

Ключевые слова: землепользования, сільские території, направление развития, критерии.

At the article the problems of rural development are analysed. The method of complex functional approach to identifying areas of rural development on the example of the foothills of natural economic zone Zakarpatska region based on economic-mathematical model.

Keywords: land use, rural development, the direction of development, criteria.

Дата надходження до редакції: 1.08.2013

Рецензент: д.е.н., професор Месель-Веселяк В.Я.

УДК 352(1-22):336.1

ПРОГРАМНО-ЦІЛЬОВИЙ ПІДХІД В ПРОЦЕСІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО Й СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ПОСЕЛЕНЬ

Н. В. Винар, аспірант*, Тернопільський національний економічний університет

*Науковий керівник - д.е.н., доцент Монастирський Г.Л.

Визначено особливості реалізації програмно-цільового підходу в процесі забезпечення економічного й соціального розвитку сільських поселень. Обґрунтовано систему формування механізму реалізації програми-мінімуму економічного і соціального розвитку сільського поселення. Сформовано практичні рекомендації щодо розробки програмних документів на рівні сільських поселень.

Ключові слова: сільське поселення, програмно-цільовий підхід, соціальний та економічний розвиток села, місцеве самоврядування.

Постановка проблеми у загальному вигляді та їх зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Подолання несприятливих тенденцій в економічному й соціальному розвитку села, посилення та закріплення стабілізаційних динамічних проявів функціонування сільської системи можливе лише за умови наскрізного застосування програмно-цільового підходу до управління цими процесами. Це зумовлює актуальність формування методологічних засад та практичних

рекомендацій щодо імплементації функції програмування в діяльність суб'єктів сільської управлінської підсистеми, що підсилюватиметься програмованими зовнішніми впливами владних, громадських та ринкових інститутів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблема програмно-цільового управління розвитком територій широко досліджена в науці. Так, методологічні засади програмування регіональних та локальних